

VERESS SÁNDOR

Románia története

(Részlete)

I. Népeesség

Óhajtván minél hamarabb átesni ezen száraz adatok elsorolásán melyek egyéb iránt a nemzetgazdászok ékesebben szólnak a legregényesebb elbeszéléseknél - mellőzöm a nagyon apró részletezéseket, csupán következőkre vonatkozom:

Moldva összes lakossága:	1463927 lélek
Olá országé:	2400921 “
Összesen:	3864848 “

Nevezetes azonban, és semmi más európai nemzeteknél elő nem forduló körülmény, a nőknek sokkal kisebb száma, mint a férfiaknak, nevezetesen 1995861 férfi mellett van csak 1 868987 nő, tehát 126874-el több férfi, mint nő - tehát majd 3,3 százalékkal több mint nő.

Csak a zsidók közt van még szembetűnőbb arány, mit Mózes egy tisztaságra vonatkozó törvényének tulajdonítanak az orvosok, és még Olasz országban több közel 1%-kal a férfiak száma - másutt mindenütt a nők vannak többen. E különösséget Olá országban csak az által gondolom némileg megmagyarázhatni, hogy 1. századok óta nem katonáskodik, azaz nem harcol; 2. sok zsidó van, kiknél ez rendes állapot; 3. a köznép igen kevés gondot fordít gyermekei nevelésére, az orvosoktól irtózik, és így talán gyengébb lévén a leánygyermek, fiúnál több hal el belőle tehetetlen kiskorában; 4. a zestra vagy női hozományrendszer és a babonáság, melyeknek eredményéül tekinthető a szerbeknél divatos éhen veszni hagyás, vagy tán a teknőbe fojtása az újszülött kisleányoknak, mely otromba gyilkos szokás hírét Olá országban is hallottam, anélkül azonban, hogy bizonyos lehetnék felőle.

Talán legjobban érdekelnek bennünket a nemzetiség szerinti kimutatások.

A moldvai kimutatások, hol a magyar falás nem oly divatos, mint a Rosetti és Bratiano pestises körében, sokkal részletesebbek és őszintébbek, mint a Bukarestben gyártottak, és ímé a következők:

Moldvában:			
	olá	1185132	lélek
	szláv fajok	89662	„
	magyarok	37870	„
	görög	6658	„
	latin fajúak	6953	„
	örmény	3735	„
	török	81	„
	zsidó	124867	„
Olá országban így van kimutatva:			
	földiek (pamunterii)	2193774	lélek
	osztrákok	15477	„
	poroszok	1060	„
	angolok	816	„
	francia és olaszok	482	„
	muszkák	990	„
	görögök	3770	„
	törökök	1543	„

A zsidók mint nemzet épen nincsenek külön rovatra érdemesítve, valamint mi magyarok sem, hanem mind be vagyunk foglalva az osztrák közös név alá, a vallás szerinti sorozatból azomban látható, hogy a zsidók száma 5258 van téve, mely összeget levonva a 15000 osztrákból, marad kerek számmal 10000, ebből vonjuk le az ausztriai németek számát, amely csak Bukarestben legalább 5000, és az egész országra nem téven többet még 3000-nél - mi pedig kevés - lenne Olá országban 2000 magyar. Márpedig csak magában Bukarestben több van 10000-nél, és a többi városokon és falukon szétszórva élöket legalább másik tízezerre lehet tenni, úgy, hogy az egyesült Olá fejedelemségben lakók összes száma meghaladja az 50 ezeret.

Tagadhatatlan azonban, hogy e nagyszámú többnyire székely atyánkfiainak legalább fele olá alattvaló, és valóban lassanként olává is lesz, mert ha olává nem lenne, úgy a rendes évi székely kivándorlások folytán már legalább egy pár száz ezernyinek kellene itt lenni, így tehát némileg méltán foglalhatták őket a pamuntán=belföldi elnevezés rovatába, igen együgyű ember volna azonban, aki azt vélné, hogy ez elnevezés csupa történetből [azaz véletlenül] csúszott oda, nem egyéb ez idegen gyűlölő és mindent rumunizálni akaró fogásnál, mi még jobban szemünkbe tűnik, ha végigmenvén a Duna partján T. Szeverintől egész Szulináig meggyőződünk, hogy a falvaknak legalább egyharmada bulgár. De azért a Fent idézett kimutatásban egyetlen szerb vagy bulgár sem szerepel és csakugyan olá is lesz ezekből nemsokára valamint a csángókból is, mert bezzeg nem engednek itt kiváltságokat az idegeneknek, mint nálunk ők maguknak követelnek, hanem rumunizálnak par force, és jaj lenne annak a pópának vagy falusi bírónak, ki bulgár közönségéhez bulgár nyelven merne misét vagy igazságot szolgáltatni.

Zsidó is sokkal több van Móldvában 125 ezernél, és akkor midőn a verespártiak idejében keresztes háborút prédikáltak ellenük és minden idegen ellen, a lapok félmillióról beszéltek-ez azonban szintén túlzás volt, de azt hiszem 200-250 ezerre nagytítás nélkül tehetni számukat.

Görög is van legalább tízannyi, mi már csak abból kilátszik, hogy a kisebb Móldvára 6600-at tesz, míg a nagyobb Olá országra csak 3700-at, pedig itt több bérlő van, mint amott, és annak 2/3-a görög, de meg itt van a duna és a duna parton végig alig van más kereskedő, mint görög, és ezeknek száma nem 3000, de a kétszer harmincz-ezeret is meghaladja. Mivel azomban ezeknek 9/10-e nem a kis Hellén földről való, hanem a török birodalomból, ezeket is mind a földi (pamunteán) rovatba tette.

Hát a cigányok nem érdemlenek tán említést? Hisz még 24 év előtt ezek voltak az olá nemzetnek legnélkülözhetlenebb fiai, ezek voltak az európai néger rabszolgák, és belőlük teltek ki a mezei munkásokon kívül a falusi kovácsok, inasok, kocsisok, szakácsok, dajkák, szolgálók, muzsikusok, peczérek, udvari bolondok; Stirbey herczeg aztán felszabadította őket a rabszolgaság alól, és azóta részint elvegyültek az oláhok közt, részint máig is külön csoportokat - itt ott egész falvakat képeznek, de mindenütt találhatók, úgy a városokban mint falukon, pusztákon, úton útfélen, és aligha 8-10% át ki nem teszik az összes népességnek

Jobban megközelíti azért a valóságot, ha az oláhok számát legfeljebb 3 millióra tesszük, a többiekét pedig következőleg: bulgár, szerb, és muszka 300 ezer, zsidó 250 ezer, cigány 150 ezer, görög 65-70 ezer, magyar 55-60 ezer, német 75 ezer, más idegenek 15-20 ezer.

Így pusztá számokon kimutatva is jobban arányulnak tehát idegen fajú polgártársaikhoz, mint mi magyarok, mert a lakosságnak mintegy 3/4-ét képezik, hát még ha hozzá gondoljuk, hogy sikerült nekik az idegeneket egészen eloláhosítani, és ez oláhosítás folyvást sokkal nagyobb eréllyel és szigorral folytatattatik, mint ily kevés politikai jelentőséggel, és csekély közmíveltséggel bíró nemzettől várni lehetne. Nemcsak a gyermekei

lesznek az idegeneknek már az első nemzedék alatt oláhokká, de nagyrészt maguk a bevándorlók is néhány évi itt lakás után már házi nyelvül is az olát használják a maguké helyett, vagy legalább a székelyek módjára saját nyelvüket úgy megspékelik olá szavakkal, hogy megértésük végett mind két nyelvet értenünk kell.

Nincs tárgy a földkerekségen, mely nemzeti fennállhatásunk érdekében nagyobb figyelmet érdemlene ennél, és valahányszor erről gondolkozom, elszomorodva, félelemmel tekintek nemzetünk jövőjébe. Azt már nem is kérdelem, hova lett az a sok mindenféle nép, mely a népvándorlás idejében előzőnlé Európát- hiszen tudjuk, hogy egyéolvadt azon népekkel, amelyeket legyőzött -, nem is hozom fel Angolhont, és különösen Francia Országot, hol a frank-német, normann, breton, baszk kétszer annyi volt, mint a gallus, és azon roppant elsajátítási hatalmat, mely a lotringai és elsassi németből oly rövid idő alatt dühös német ellenséget teremtett, hisz mindezekre azt lehetne mondani, hogy a fegyveres nemzeti hatalmas állás és magasabb műveltség okozói ennek. Pedig hogy magában a hatalom nem elég, mutatja a világtól rettegett törökök példája, hogy a magasabb műveltség sokat tesz ugyan, de nem fő kellék, mutatja ma szemünk láttára a muszka és negatív a lengyel, mely hatalma és szomszédainál sokkal nagyobb műveltsége daczára és erőszakolás mellett sem volt képes litván alattvalóit lengyellé tenni. De meg legszomorúbban mutatjuk mi magyarok, kik ma is alig vagyunk többen, mint mikor Árpád kihozott, holott hosszú századokon keresztül hatalmasak és legalább meghódított különböző fajú népeinknél műveltebbek is voltunk s vagyunk: de egy oly szomszéd népre fordítom figyelmünket, mely sem hatalom, sem műveltség tekintetében, sem számban velünk nem versenyezhet- értem az olát. A mely még is irtóztató politikai hányattatása, és századokon át tartott jelentéktelen lealázott helyzete és a művelődésben sem csekélyebb hátra maradása daczára, megalakulásától kezdve mai napig minden idegen elemet felolvasztott, és hihetetlen gyorsan olává tévén, szemlátomást szaporodik.

Hogy az olá nyelv a Traian legióinak romlott latinjából és a dákok és későbbben a hunok, bulgárok, kunok, tatárok nyelvei töredékből alakult, mégpedig oly módon, hogy a különböző barbar nyelv töredékek a szavakat, a latin jargon pedig a szókötés módját adta: azon kétkedni nem lehet, ha a mai olá nyelv mellett a latint, magyart vagy régi hunt és török és bulgárt értjük.

A hova a római kard eljutott, eljutott a nyelv is. És minél nagyobb és szorosabb volt a hatalom, annál latinossabb lón a nyelv, hogy pedig a római uralmat itt megszüntetett idegen betolulók, mint hunok, bulgárok, kunok saját nyelvükkel el nem nyomták a latinosságot, annak oka abba kereshető, hogy e nyelvek hihetőleg semmi irodalommal nem bírtak, sőt tán az egyszerűbb írás is ismeretlen volt náluk, és így szükségből a kész latint használták. Ezt látszik bizonyítani különösen a bulgárok példája, kik az által, hogy a vallással a Cirill írásmódot használni kezdték, egészen elvesztették eredeti török fajú nyelvüket, és oly annyira elszlávizálódtak, hogy ma a szláv törzshöz számíttatnak, ámbár eredetileg épen nem szlávok, sőt nyelvük is csak annyira szláv, mint az olá latin.

Előállította tehát az olá nyelvet a római hatalom, fenntartotta a latin nyelvnek minden itt talált, és később részint erővel, részint önként behódoló népek nyelve feletti műveltsége, de elterjedésének és eloláhosító hatalmának oka véleményem szerint a következőkben keresendő: nyelvük könnyűsége, passiv ellent állási képességük és módszeres, csaknem erőszakos oláhizálás.

Maga a nyelv, mint a latinnak minden származéka, tiszta hangzású, és könnyen tanulható. Latinúi vagy olaszúl beszélő művelt ember fél év alatt, a legközönségesebb mesterember vagy földművelő is egy év alatt már eltanúlja, ugyan ilyen az olasz és spanyol és részben a francia nyelv is, míg a szláv nyelvek már valamivel nehezebbek, a német félék megtanulása két-három annyi időt igényel, a magyart és törököt pedig igen nehezen és jól még hosszú évek során sem lehet elsajátítani. Bizonyítja ezt különösen a kis gyermekek

beszélni kezdése ideje, az olá gyermekek már egyéves korukban beszélnek, a mieink két év után kezdenek, sőt itt Olá országban még tiszta magyar háznál is többnyire olá szavakon kezdik gyermekeink a beszédet, és csak később tanulják meg a magyart, és épen így vannak gyermekeikkel az itt lakó németek is, alig bírják őket németekké nevelni, míg az olá nyelvet csak az utcán hallva mind különös előszeretettel elsajátítják. A nyelv könnyősége tehát nekik legjobb szövetségesük, és nekünk a mienk legyőzhetetlen nehézsége legnagyobb ellenségünk, - de van egy még ennél is hatalmasabb rugó, és ez a passiv ellent állási képesség.

Mióta a római hatalom megtört, tehát e vidéken már 1500 év óta, soha az olá nagy szerepet nem játszott, Stefán vajda (cel mare) és Mihály vitéz kora is csekély, másodrendű állás, az ország vagy egyenesen alárendelt hűbérese volt a hatalmasabb szomszédnak, vagy legalább annyira ezek kegyétől függött, hogy önállóan nem is nevezhető. Itt magyar, lengyel, török, tatár, hatalmaskodott mindig, és erős, veszedelmes szomszédok ellen nem maradt az olának egyéb fegyvere a *megadásnál*. Így fejlődött ki azon politika, hogy mindig az erősnek kell hódolni és a vesztes féltől, habár az szövetséges volt is, azonnal a győzőhöz pártolni, mit az olá azon közmondásával fejez ki: „A meghajtott fejet nem vágja le a kard.” De mivel az élet halál harcokat vívó hatalmas szomszédok közül egyik sem foglalta el mint saját tartományát, hanem megelégedett vele, ha az olá nem volt nyílt ellenség-az egymást pusztító nagyok közt megmaradt és megszorodott, benne atomban az őket sanyargatók ellen gyűlölet és erő hiányában a passiv ellent állás fejlődött ki. Benn a bojárok tán még nagyobb sanyargatói voltak a népnek, mint a külellenség és a zsarnokok ellen ismét csak a türelem volt a parasztnak egyedüli fegyvere, - *türelem színleg, 's gyűlölet a szívben!*

Hogy a passiv ellent állás mily hatalmas fegyver, megmutatta nemzetünk József és Ferencz József császárok alatt, pedig mi felényire sem értjük ezt, mint az olá. Az olá parasztban legkisebb önérzet sincs. Ha bánni istentelenségen rajta kapjuk és szidjuk, nem áll ellent, hanem össze teszi kezeit és elismeri, hogy hibás, hogy bűnös, - avval menti magát, hogy ő tudatlan - hogy ő barom (noi sintem prosti - sintem dobitoci); ha üti az ember, ordít, mint a fába esett féreg, mit tudjon vele utóljára is csinálni az ember? S nem csak a paraszt ilyen - hisz egykor Stirbey herczeg - ki igen szigorú ember volt - összeszidott egy főispánt, és ennek felelete mai napig fennmaradt, tréfás közmondás képen:

- Maga buta (prost) - mondó neki a herczeg.
- Buta, nagyságos uram.
- Maga ostoba! (ticălosu)
- Ostoba, nagyságos uram.

Ezen módokkal aztán nem lehet boldogulni ellenük. Ha jött a török, parancsolhatott nekik törökül, nem boldogult- nu sciu - lőn a felelet. Jött a magyar, vagy később a német és muszka, ennek is csak nu sciu-val felelt, és azzal felel nálunk is, ha még úgy tud is magyarul. Külömben is minden latin faj nehezen és rosszul tanul idegen nyelveket, de tán egy sem oly konok, ragaszkodó a magáéhoz, mint az olá, hisz általánosan tapasztalt dolog már a Bánátban is, hogy ha egy szerb házhoz olá leányt hoznak, utóljára a vőlegény és az egész háznép kénytelen nyelvét megtanulni, ő nem tanul meg szerbül, vagy ha egy faluba egyetlen olá család költözik, miatta a szomszédok tanulnak meg olául - nem ő a falu nyelvét.

Az egy vallás és ezen valláson a templomi szolgálatnak olá nyelven tartása természetesen hatalmas fenntartó eszköz, a mit nálunk a protestáns hiten levőknél szembeűnően tapasztalhatunk szintén - a passiv ellent álláson kívül ez óvta meg nemzetiségüket a török hatalom ellen, és ez teszi ma a bulgár és a görög és örmény óhitűeket olává, még pedig nem önkéntesen, hanem erőszakolva, mert a templomokban sem szabad másként mint olául misézni és az engedelmeskedni nem akaró görögöket szúronyokkal verték ki görög templomaikból, és hozták be Kúza idejében az olá nyelvet.

Végül a kormány elkövet mindent, hogy a gyűlölt idegennek tűrhetetlenné tegye az olá földet, és vagy az ország elhagyására, vagy olává tételre kényszerítse. Itt ugyan nem kap hivatalt a ki nem olá, és jaj lenne annak, ki itt olyan külön nemzetiségi propagandát terjesztgetne, mint ők hazánkban terjesztenek, hisz nem rég nagy botránkozással említette a *Pressa*, hogy olyan újonczok is akadtak, kik nem tudtak oláhul és bennünket vádolnak, hogy nemzetiségi propagandát üzünk, és már Moldva némely részét megmagyarizáltuk. (Ez alatt azt kell érteni, hogy még van néhány csángó magyar, ki nem tud oláhul.) Mellesleg említve erre a Bukaresti Lloyd meglehetősen megfelelt és megmondó nekik, hogy aligha inkább nem félhet a magyar a rumunizálástól, mint ők a magyarizálástól. Volt pedig egyszer egy képviseld is a csángók közül, de a bolondok házába zárták volna azt, ha a la Macelariu itt kezdett volna az ország gyűlésben anya nyelvén szónokolni.

Majd a vallás és nevelés rovata alatt kifejttem, minő módokat használnak fel az ifjúságnak olá szellembeni tartására. Itt elég legyen megemlítenem, hogy a mi kis protestáns templomunkba is be akarták erőszakolni az olá nyelvet, és azt mondá Rosetti cultus minister korában Koós Ferencz lelkésznek: „akasszon föl ön, ha meg nem mutatom, hogy nem prédikálhat és magyarizálhat itt nekem”. A Koós elüzetésének, illetőleg annak, hogy az olá őt az ellene Czelder által felbőszített tömeg nyers erőszakoskodása ellen nem védte, szintén ez az oka.

Nem csak hivatalt nem kaphat a ki nem olá, sőt ha rég hivatalban vala is, vagy kiteszik, vagy legalább megtagadják jogát a 20 évi szolgálat és pénz levonások daczára is a nyugdíjazástól, de még némely fizetés nélküli független életmód gyakorolhatása is a nemzetiségtől feltételeztetik, így például ügyvéd csak született vagy naturalizált olá lehet, és a magán vállalatoknál is pl. a vasútaknál ki van kötve, hogy oláhok alkalmaztassanak, ahová csak alkalmazhatók.

Távol legyen azomban tőlem a gondolat, hogy e belüli igyekezetüket meg rójam, hisz ma a nemzetiségi kérdések világában élünk és addig, míg eljön az a kor, mi a vallásra nézve némely felvilágosodott világgrészben már eljött, hogy őseink vallásháborúira százalmas mosollyal emlékezünk, mint unokáink nemzetiségi harczaink oktalanságán bámulandanak: szükség az árral úszni, mert különben eldönttetünk, az általok követett módokat tehát mint igen fogatosnak mutatkozó szert követendőnek ajánlom inkább, és nem akarom átlátni, miért ne lehetne és szabadna épen ő ellenük hazánkban ugyan azon fegyvert használni, melyet ők találtak fel és használnak hazájukban ellenünk.

II.

Még a nevelés ügyről kell itt néhány szót szólanom, noha némely részét annak is itt ott szórványosan elmondtam: Minden rossznak van jó oldala is, és így a papok tudatlanságának azon üdvös eredménye van, hogy a nevelés nem az ő kezükben van, hanem kizárólag polgáriakéban és az iskolákra - seminariumot kivéve - semmi befolyása nincs a papoknak, ahonnan az iskolai ifjúság ugyancsak szabad szellemű is.

A falusi iskolák mindenütt nyomorúlt, szegény állapotban vannak, és a tanítók fizetése rosszabb még a mi tanítóinkénál is, és a szegény *dászkal*, a tanító, kénytelen földműveléssel is foglalkozni, hogy éhen ne haljon, mire egyébként rá is ér, mivel a gyermekek dolog idején nem érnek rá iskolába menni, szántáskor az ökröt kell vezetni, aratáskor legeltetni, vizet hordani stb., ezért látni itt minden 10-20 db. birka mellett egy egy gyermeket, és így az egész gyermek világot egész nap a mezőn. A sok kórmány rendeletnek, parancsolatnak valami csekély eredménye, tehát egy kis haladás az utolsó 10-12 év alatt mégis van, legalább a notárok, pópák, korcsmárosok és itt ott egy két jobb módú paraszt gazda gyermekei meg tanultak írni olvasni - de e szám semmi esetre meg nem haladja a 10%-át az összes iskola köteles gyermeknek, a lányok közt meg tán 1%-ot tesz. Városon azomban már jobb viszony

van, és a főbb városokban minden valamire való ember gyermeke iskolába jár, és az iskolák kielégítőnek mondhatók, - olá iskolákon kívül Bukarestben van a németeknek két, a magyaroknak [olvashatatlan két?] a zsidóknak egy vagy két elemi iskolájuk van, nem a legjobb vagy legalább nem egészen a kor igényének megfelelő állapotban. A kisebb városokban, Plojesten, Pitesten, Galatzon, Brailán állított Czelder egyházakat, melyeknek legfőbb fenntartási eszköze az iskola jövedelme, és kár, hogy Czelder bolond nagyra vágyása, bukaresti pappá, püspökké lenni akarása által - mely céljai elérésére a legaljasabb eszközöktől sem irtózott - nyomorult önérdékű cselszövővé süllyedt, holott csak is kezdett pályáján az egész nemzet elismerését és becsülését vívhatta volna ki fáradozásaiért: - Móldvai hazánkfiainak egy protestáns és 8 cath. egyházuk és iskolájuk van, mind nyomorúságos állapotban és elpusztulásuknak alapja meg van vetve az által, hogy olasz papjaik vannak, kikkel olá hul kénytelenek értekezni. Csodálatos valóban, hogy eddig is annyira meg bírták őrizni nemzetiségüket és okot szolgáltatnak nem rég a Romanulnak egy philippikára a magyarok ellen - mily hallatlan botrány úgymond, hogy Moldvából olyan újonczok is soroztattak be, kik annyira *magyarizáltattak!* hogy még nem is értik az olá nyelvet.

A zsidók, mint kizárólag kereskedelemre szorítottak, rendesen gondot fordítanak gyermekeik iskolázására, de még ezeket is megragadta Moldvában az iskola láz, és éppen nem ritka köztük írni olvasni nem tudókat találni - mi másutt csaknem hallatlan ritkaság. Moldva azonban úgy el van árasztva tőlük, hogy Jasszi jóformán inkább zsidó mint keresztény város, de a falukon is minden korcsma, kupeczkedés, vállalat és kevés testi fáradsággal járó mesterség, sőt pálinka főzés az ő kezükben van, és mint mindenben kontárkodó, nehéz munkától félő, sok tekintetben igen tág lelkiismeretű, és még a rosszhoz is, ha régi nemzeti, konokul ragaszkodó nép: valóságos csapásként, tekintenek Moldvára, és a gyűlölet ellenük oly nagy, hogy ha az európai közvéleménytől is veszedelmes következtetésektől nem félnének, pillanatig sem haboznának úgy bánni velük mint a Spanyolok a Mórokkal bántak. - E gyűlölet mérséklésére is legjobb módszer volna a nép nevelés, de a moldvai zsidó ellenkezőleg, a testamentoma sánczai mögé vonul mívelődés helyett, és még arra sem lehet rávenni, hogy útálatos csüngő hunczut haját, földig érő piszkos talárját, kóczos két águ rőt szakáfát a divathoz szabja; így aztán nem mondhatja e az ember, hogy az üldözö türelmetlenebb az üldözöttnél.

A bulgár földmívelő falusiak számára olá iskolák vannak, ezek itt épp oly könnyen oláhokká lesznek mint szlávokká lettek hajdan; nemzeti nyelvüket még imitt amott beszélnek, de többnyire egymás közt is csak akkor használják, ha idegen előtt titkosabb dologban akarnak értekezni.

A görögök már sokkal konokabban ragaszkodnak nemzetiségükhöz, keservesen válnak meg azon álmotól, hogy Olá ország, egész Török országgal együtt nem görög, megszokták volt a fanarióták és elgörögösített bojárok alatt a fejedelemségeket egészen görög tartománynak tekinteni, és egy 25-30 millió lakossal bírándó görög császárságról elég álmodozik még most is. Mikor Kúza a templomokból kitiltotta a görög nyelvet, gyilok és revolverekhez folyamodtak még Bukarestben is, és fegyveres erőt kellett ellenük használni. Brailán és Gyurgyevón aztán külön templomokat építettek, - első roppant költséges és nagyszerű, de valóságos mís-más ezekben aztán szabad görögül imádkozni, és saját iskoláikban görögül tanulni, de nem tudni, hogy iskoláik vannak e, és az feleslegessé lesz az által, hogy az olá iskolákban mai napig olyanforma mérvben tanítatják az új görög nyelvet, mint nálunk a latin.

Hogy a magasabb növeldékben minő történettant tanítanak, már láttuk, földtant egy Philipescu és A Parteni által lejegyzett Daco Romania térképről tanítanak, melyen minden el van oláhosítva; Várad=Urbea mare, Szathmár=Satu mare, Kolozsvár=Cluj (Kluzs), Udvarhely=Odorheiu stb. van írva, a fő cél nem annyira a tudomány, mint az oláhosítás lévén, - mit kár tőlük el nem tanulni - és az eredmény mutatja, hogy a mód hatályos, mert én

magam jócsapat olyan német és magyar ifjat tudnék ide névszerint bejegyezni, kik édes apjukkal sem tudnak más, mint olá nyelven beszélni!

Felesleges mondanom, hogy a cigány - végre - sem vallással, sem iskolával nem törődik, -vannak itt még török cigányok is, de kell is annak pap és iskola, vad indusok ezek máig is, és annyira sem polgárosíthatók, hogy állandó helyen lakjanak. Itt három osztályra szakadnak; *verzár* vagy medvetánczoltatók, kik legkőborgóbbak, továbbá *rudárok*, kik nyáron bebarangolják az egész országot, teknőket, szitákat, fa edényeket készítenek, továbbá kovácsok, czinezők és nők szerencse mondók, télire vissza húzódnak nyomorult föld alatti lakaikba, valamely falu végre, hol némi adót fizetnek, ezek jól bírják magukat, jó lovaik és különösen szép bivalyaik vannak; ezeket írta le Petőfi Szent Kleofás minő karaván jeles versében, kár hogy nem látta őket eredeti hazájuk Olá országban, -oda tehette volna még örökös veszekedéseiket, melybe sokszor aztán a férfiak is bele elegyednek és ütő szerszámul erős projectióbul is egymás *gyermekét* használják. Úgy é hihetetlennek látszik, pedig ez tény, magam is láttam vagy háromszor, csak úgy röpültek kalimpálva 3-4 éves meztelen rajkók fejeik felett, és egy tolvaj cigánynő a mavrodini vásárban elcsípetvén, azzal akarta kivágni magát, hogy lekapta gyermekét, és egy lábánál fogva csapkodott vele körös körül a megfogni akaró kereskedők közé. Nemde gyönyörű az emberi állat vadon?

Harmadik osztály a *zalahorile*, ezek a városok szélén laknak, és nyáron az építkezésnél napszámoskodnak, Bukarestben kipótolhatlan hasznos vad páriák, télen ócska ruhákat, rongyokat szednek porcellán és szerencsemondásért. És ezeknek a köz nép felibe emelkedett arisztokratái végül a muzsikások, a mi cigányainkhoz sokat hasonlító, de mind külseje, mind zenéjére míveletlenebb nép, hangszerük egy hegedű, egy olasz vágású gitár, és egy veszett sikitó pán síp, mely mellé a primásnak torkaszakadtából énekelni is kell. Ők szerzői az olá nótáknak is, melyek bús fájdalmasok 's hozzá keserves panaszhoz hasonlítanak, vegyítve jайдulásokkal és egészen törökös keleties összhangzattal - éppen mint a nemzet sorsa és története. Frissebb nótáik részint erdélyi, részint idegenből szerzett, zeneileg talán tökéletesebb, de nem oly eredeti, és az igazi öreges oláhoktól nem is kedvelt művek.

BOTOND ZÁKONYI - SÁNDOR VERESS

Ethnic minorities in 19th-century Romania seen by a Hungarian exile

The Hungarian emigrant mentioned in the subtitle was Sándor Veress, a member of the Kossuth emigration who settled down in Bucarest and worked as a geometer. His manuscript, „The History of Romania”, now in the library of the Hungarian Academy of Sciences, describes the history of the Romanians from the Ancient times to the 19th century discusses contemporary political, economic and cultural issues.

The first part of the paper gives a short introduction to the political changes between 1856-1878 in Romania. This was the period when political elit created the liberal parliamentary state and started the economic modernisation. It was part of the changes that they tried to create a linguistically homogenous state, encouraging the assimilation of all the nationalities which were ready for this, except of the jews.

Veress's comments on the integration forces of this transitional society and its ethnic structure are the most interesting parts of his work. According to him the Romanian and especially the Vallachian social-cultural conditions were conspicuously favourable for the assimilation of even entire ethnic groups.

The credibility of his reports, regardless of his unscientific comments on linguistics, is justified by the twenty-year-long period he spent working in the region.